

ELEKTRONIČKA KNJIGA U MUZEJU

DANIELA ŽIVKOVIĆ

Filozofski fakultet, Zagreb
dzivkovi@ffzg.hr

MARKO TOT

Filozofski fakultet, Zagreb
mtot@ffzg.hr

BREZA ŠALAMON-CINDORI

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u
Zagrebu
bsalamon-cindori@nsk.hr

Europa jest kultura ili Europa ne postoji.

U svibnju 2007. Europska je komisija predložila *Europski plan za kulturu u svijetu globalizacije*. Temelji se na tvrdnji da je kultura važna za integraciju Europe, pri čemu se ističe moto: *Europa jest kultura ili Europa ne postoji*. Misao je to švicarskog pisca i filozofa 20. st. Denisa de Rougemonta. Cilj spomenutog plana jest održati kulturnu raznolikost i međukulturalni dijalog u Europi. Pritom se kultura prepoznaje kao katalizator stvaralaštva i ključni čimbenik u izgradnji međunarodnih odnosa.¹

Sam naziv skupa *Knjiga u muzeju* upućuju na to da se u muzejima knjige

čuvaju, da mogu biti vrijedne, ali i da one još nisu u potpunosti dostupne ili poznate javnosti kao dio kulturne baštine. Ta tema pred sve nas postavlja vrlo složeno pitanje o ulozi knjige u muzeju uopće. O kulturološkoj ulozi knjige u muzeju raspravljano je već u ranim radovima o knjigama u muzejskim zbirkama i o muzejskim knjižnicama. Spomenimo samo one o Muzejskoj knjižnici u Osijeku i o Biblioteci Zavičajnog muzeja u Rovinju.² U reviji zanimljivih biblioloških tema u programu ovog skupa postavljaju se pitanja koji dio knjige digitalizirati i kako knjigu pokazati korisniku odnosno kakva je uloga digitalnog medija u rekonstrukciji nestale i oštećene građe. To su pitanja specifična za informacijsko društvo koje se smatra umreženim društvom. Teorija razvoja informacijskoga umreženog društva Manuela Castellsa u literaturi se spominje upravo u vezi s pokušajem povezivanja koncepta globalizacije i specifičnih pojava u društvu.³ Globalizacijski procesi pospješuju međusobno prožimanje kultura i oblikovanje globalne kulture koja ujednačuje potrošačke načine i životne stilove, ali istodobno utječu i na buđenje, revitalizaciju i čuvanje nacionalnih, grupnih i drugih zasebnih kulturnih identiteta.

World Book Summit donio je u Ljubljani, Unescovoj metropoli knjige za 2011. g., *Ljubljansku rezoluciju o knjizi*, s ciljem

¹ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on European agenda for culture in a globalizing world. COM (2007)242final.

² Malbaša, M. Muzejska knjižnica u Osijeku. *VBH* 4(1955-57)164-165. Debeljuh, Miho. Biblioteka zavičajnog muzeja u Rovinju. *VBH* 19(1973)109-110.

³ Castells, M. *Kraj tisućljeća*, sv. 3: *Ekonomija, društvo i kultura*/ prevele Vera Hršak Krnjajski, Nada Vučinić. Zagreb: Golden marketing, 2003., str. 354-357.

očuvanja kulturne raznolikosti. U njoj je jasno rečeno da je knjiga osnovni nositelj kulturnog pluralizma, održive raznolikosti i razvoja u društvu pa, razumljivo, i u informacijskom društvu.⁴ Na temelju dosadašnjeg iskustva više zemalja, a u svjetlu Castellsove teorije, može se zaključiti da ne samo knjižnice nego i muzeji pomažu oblikovanju identiteta u umreženom društvu pružajući nove usluge i proširujući postojeće jer muzeji posjeduju knjige, bile one dio knjižne zbirke ili muzejske knjižnice. Knjige služe istraživačima u muzeju kao priručnici i vrijedni izvori informacija. One mogu biti i izložci. No muzeji knjigama dokumentiraju i svoju osnovnu djelatnost, najčešće objavljujući kataloge izložaba. Tako muzeji nisu samo skupljači knjiga koje bi bile korisni izvor informacija za muzejsku zajednicu ili vrijedan izložak nego su i nakladnici koji razvijaju tu djelatnost.⁵

ISTRAŽIVANJE O ELEKTRONIČKOJ KNJIZI U MUZEJIMA

Definicija elektroničke knjige utemeljena na prijelazu tisućljeća pokazala se dovoljno dobrom i pouzdanom da se primjenjuje i danas. Elektronička knjiga definirana je kao jedna ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga)

ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, DVD-u i drugim elektroničkim materijalnim medijima). Uz tekst, elektronička knjiga može donositi sliku i zvuk, kao i veze sa srodnim internetskim stranicama te program za izmjene i dopune. Ona može biti interaktivna te dopuštati izmjene i dopune čitatelja. Treba biti označena vlastitim međunarodnim standardnim knjižnim brojem ISBN (International Standard Book Number), bilo da je ISBN jedina oznaka elektroničke knjige ili samo sastavni dio oznaka DOI (Digital Object Identifier) i URN (Uniform Resource Name), posebno stvorenih za poslovanje elektroničkom građom. Elektronička knjiga može biti dostupna u različitim formatima. Svaki format elektroničke knjige označen je vlastitim brojem ISBN.

Rezultati prvog istraživanja o e-knjizi u muzejima predstavljeni su na stručnom skupu *Muzejske publikacije i novi mediji*, održanome 2001. g., a provele su ga autorice ovog rada u Hrvatskom uredu za ISBN u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici.⁶ U razdoblju od 1995. do 2001. u Hrvatskoj je na svim područjima ljudskog djelovanja objavljeno ukupno pedesetak e-knjiga u materijalnom obliku, od disketa do CD-ROM-ova. Petnaestak ih je bilo u izdanju muzeja i galerija, a većina ih je i prikazana na ovitku i koricama knjige *Elektronička knjiga*, objavljene također 2001. g.

Za potrebe ovog rada autori su među hrvatskim muzejima proveli istraživanje o posjedovanju elektroničkih publikacija, ponajprije e-knjiga. Cilj istraživanja

⁴ World Book Summit 2011. Book: the bearer of human development. Ljubljana, March 31-April 1, 2011. Ljubljana: Cankarjev dom, 2011.

⁵ Vidjeti kataloge *Izdavačka djelatnost hrvatskih muzeja i galerija*, dostupne na <http://www.mdc.hr/hr/mdc/publikacije/nova-izdanja/>.

⁶ Živković, D. *Elektronička knjiga*. Zagreb: Multigraf, 2001.

bio je utvrditi posjeduju li hrvatski muzeji elektroničke publikacije i sudjeluju li u projektima digitalizacije. Tim se istraživanjem nastojalo ustanoviti i kako se razvijalo elektroničko nakladništvo hrvatskih muzeja tijekom posljednjih deset godina. Digitalizacija je kao postupak umnožavanja jedan od načina nastanka e-knjige, pa se očekivalo da na taj način i muzeji objavljuju e-knjige.

Istraživanje je provedeno online anketom koja je poslana na elektroničke adrese 119 muzeja u Hrvatskoj. Anketa se sastojala od 23 pitanja. Od 119 poslanih poziva za sudjelovanje u anketi zaprimljen je 51 odaziv. Od toga broja 15 anketa nije bilo ispunjeno, pa smo rezultate sastavili na osnovi 36 anketa. Od 36 vraćenih anketa neke nisu bile ispunjene u cijelosti.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U anketi je sudjelovalo 17 muzeja općeg tipa i 19 muzeja specijalnog tipa. Ukupno 35 muzeja izjavilo je da posjeduje tiskane knjige. Tiskane publikacije koje oni posjeduju obuhvaćaju kataloge izložaba (36), priručnike (27), enciklopedije (31), leksikone (27), rječnike (30), bibliografije (22), likovne monografije (29), ostale knjige (29), časopise (31), novine (15), sitni tisak (brošure, letke, razglednice, plakate) (32).

Samo je 15 muzeja odgovorilo da posjeduje elektroničke publikacije. Koju vrstu elektroničke publikacije muzeji posjeduju, može se vidjeti iz tablice 1.

Anketa je pokazala da su muzeji do elektroničkih publikacija došli kupnjom (4), darom (9), zamjenom (8) ili digitalizacijom vlastitog izdanja (7).

Tablica 1. Elektroničke publikacije koje muzeji posjeduju

Vrste publikacija	Postotak (%)	Broj muzeja
katalog izložbe na CD-ROM-u	28,6	12
priručnik na CD-ROM-u	4,8	2
enciklopedija na CD-ROM-u	2,4	1
leksikon na CD-ROM-u	2,4	1
rječnik na CD-ROM-u	4,8	2
bibliografija na CD-ROM-u	2,4	1
katalog izložbe na DVD-u	19,0	8
priručnik na DVD-u	4,8	2
enciklopedija na DVD-u	4,8	2
leksikon na DVD-u	2,4	1
rječnik na DVD-u	4,8	2
likovna monografija na DVD-u	4,8	2
časopis na DVD-u	2,4	1
katalog izložbe na web stranici muzeja	7,1	3
časopis na web stranici muzeja	2,4	1

Ukupno pet muzeja digitaliziralo je knjigu, a 23 muzeja izjavila su da nikada nisu digitalizirali knjigu. U neke od projekata digitalizacije sudjelovalo je devet muzeja, a 22 muzeja nisu sudjelovala ni u jednom projektu digitalizacije. Ukupno 13 muzeja u skoroj budućnosti planira neki projekt digitalizacije, a 17 muzeja nema u planu nijedan projekt digitalizacije. Postupak digitalizacije u vlastitome muzeju provodi šest muzeja, a 11 muzeja za digitalizaciju angažira vanjske suradnike. O prioritetima za digitalizaciju samo su četiri muzeja izjavila da su tiskane publikacije na popisu prioriteta za digitalizaciju, a 25 muzeja izjasnilo se da im tiskane publikacije nisu na popisu prioriteta za digitalizaciju.

Kriteriji koje muzeji navode pri odabiru publikacije za digitalizaciju jesu: knjiga ili publikacija kulturno je dobro – 11 muzeja; knjiga ili publikacija prati djelatnost muzeja – 13 muzeja; visok stupanj oštećenosti djela koji onemogućuje njegovu upotrebu – osam muzeja; trajna zanimljivost nekog djela za korisnike – osam muzeja; učestala upotreba nekog djela – sedam muzeja; jednostavnija i kvalitetnija uporaba u digitalnom obliku – deset muzeja; zahtjev korisnika za digitalizaciju – jedan muzej. Najveći broj muzeja, čak njih devet, sami će financirati svoj projekt digitalizacije; grad ili općina financirat će projekt digitalizacije za šest muzeja; Ministarstvo kulture Republike Hrvatske financirat će projekt digitalizacije pet muzeja; županije će financirati projekt digitalizacije dvaju muzeja, a dva će muzeja na neke druge načine namaknuti sredstva za digitalizaciju. Ukupno pet muzeja tražit će sponzore za svoj projekt digitalizacije, dok će 12 muzeja svoje projekte digitalizacije obaviti samostalno, bez sponzora.

Anketa je pokazala da se izdavačkom djelatnošću bavi 29 muzeja, od toga 23 muzeja svoja izdanja objavljuje samo u tiskanom obliku, dok ih šest muzeja objavljuje i u tiskanome i u elektroničkom obliku. Izdavačkom se djelatnošću ne bave dva muzeja. Svoje publikacije 29 muzeja objavljuje tiskanjem, pet ih muzeja objavljuje na CD-ROM-u i DVD-u, šest muzeja objavljuje na internetskim stranicama svojega muzeja, a tri muzeja objavljuju na internetskim stranicama nekoga drugog muzeja.

POLITIKA VEZANA ZA ELEKTRONIČKU KNJIGU

Brojni izvještaji europskih projekata pokazuju dvostruku dinamiku lokalnih identiteta i europskog umrežavanja.

Namjera autora je u najkraćim crtama spomenuti samo najosnovnije dokumente iz kojih se vidi kako pojedina tijela putem svojih mehanizama potiču kulturnu raznolikost, nacionalni identitet i kreativnost.

Kad je riječ o stvaranju povoljnih uvjeta za zavičajne zbirke u Hrvatskoj, u strategiji *Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. stoljeću* godine 2001. zacrtana je potreba izgradnje digitalnih knjižnica na racionalan način, ali na tome je ostalo: „Kulturni sadržaji, koji čine važan dio nacionalnog identiteta bit će postupno digitalizirani i posredstvom digitalnih knjižnica stavljeni na uvid i uporabu građanima, učenicima i studentima, kulturnim radnicima, umjetnicima i znanstvenicima. Na taj će se način velikom broju zainteresiranih omogućiti pristup kulturnom blagu s udaljenih lokacija te će se ujedno olakšati distribucija i promocija hrvatskih kulturnih sadržaja u inozemstvu.“⁷ U tom je nastojanju 2006. g. donesen *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*, koji se u znatnom dijelu zapravo odnosi na zavičajnu građu te svakim danom objedinjuje sve više projekata digitalizacije i čini ih dostupnima na portalu *Hrvatska kulturna baština*.⁸

Vrlo detaljno o različitim aspektima digitalnog doba govori *Digitalni plan za Europu*, naglašavajući primjenjivost informacijsko-komunikacijskih tehnolo-

⁷ Strategija *Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. stoljeću* (NN 1753/2002). Dostupno na www.nn.hr

⁸ *Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe*. Zagreb: Ministarstvo kulture RH, 2006. Dostupno na <http://kultura.hr/hr>

logija, poglavito interneta, u vitalnim područjima ekonomskih i društvenih aktivnosti te ističući njegovu ulogu u digitalizaciji europske kulturne baštine i povećanju dostupnosti te baštine.⁹

Digitalni dnevni plan za Europu trebao bi naći rješenje kako upravljati autorskim pravima na europskoj razini da bi se pospješilo stvaranje, objavljivanje i raspačavanje digitalnih sadržaja. Naime, muzeji često sadržavaju atraktivnu građu zaštićenu autorskim pravom koja bi mogla poslužiti i za stvaranje novih digitalnih sadržaja namijenjenih obrazovanju i zabavi. Teškoća je u tome da oni nisu ujednačeni na razini Europe, iako za knjižnice i korisnike postoje iznimke i ograničenja prava autora, a to otežava iskorištavanje spomenutih djela.

Prema riječima N. Kroes, Radna skupina Europske komisije nadležna za digitalizaciju europske kulturne baštine podnijela je izvješće pod nazivom *Nova renesansa*, u kojemu poziva zemlje članice EU na jačanje napora u postavljanju digitalizirane arhivske, muzejske i knjižnične građe europskih kulturnih institucija online. Izvješće također naglašava prednosti veće dostupnosti europske kulture i znanja u digitaliziranom obliku te potencijalne dobiti za gospodarstvo, uključujući razvoj inovativnih usluga u turizmu, istraživanju i obrazovanju. Preporuke te radne skupine bit će dio šire strategije Europske komisije za pomoć kulturnim institucijama na prijelazu u digitalno doba – u „digitalnu renesansu“.

Izvješće snažno podržava jačanje Eu-

ropeane, portala Europske digitalne knjižnice, koji sadržava približno 20 milijuna jedinica digitalne građe europske kulturne baštine prikupljene iz brojnih europskih kulturnih institucija. Cilj je *Europeanu* učiniti središnjim online referentnim mjestom za europsku kulturnu baštinu. Zemlje članice EU do 2016. g. u *Europeanu* trebaju dostaviti sva svoja najznačajnija, javno dostupna kulturna djela. U izvješću se potiče na povećano izdvajanje sredstava za digitalizaciju, kako bi što veći dio vrijedne europske kulturne baštine postao trajno dostupan online.

Kvalitetni digitalni sadržaji knjižnica i muzeja pregledavat će se na mobilnim uređajima, na pametnim telefonima i sličnim uređajima u različitim formatima, bilo gdje i bilo kada, a nosit će se i u džepu!

Knjižnice i muzeji imaju ulogu posrednika i mehanizmi su filtriranja u interakciji lokalnoga i globalnoga. One osiguravaju pristup znanju i zabavi, omogućuju učenje stvarajući nove sadržaje. Nazivaju ih arenama kulture.

Ovaj nas skup vodi obilježavanju 30. godišnjice izdavačke djelatnosti hrvatskih muzeja i galerija koji bi se mogao zvati i *Knjiga o muzeju*.

ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazali su da muzeji u Hrvatskoj osim tiskanih publikacija posjeduju i elektroničke. Katalogi izložaba najčešće su elektroničke publikacije u muzejima. Muzeji do njih uglavnom dolaze darom ili digitalizacijom vlastitih izdanja.

Iz dobivenih rezultata vidi se da je digitalizacija u muzejima u Hrvatskoj još

⁹ A digital agenda for Europe. COM (2010)245. Dostupno na http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/documents/digital-agenda-communication-en.pdf

u začecima, što se može zaključiti po tome što je samo pet muzeja digitaliziralo knjigu, a devet je muzeja sudjelovalo u projektu digitalizacije uopće. Dobre su naznake da 13 muzeja planira projekt digitalizacije u skoroj budućnosti iako knjige nisu visoko na popisu prioriteta za digitalizaciju. Kriteriji koje muzeji najčešće primjenjuju pri odabiru građe za digitalizaciju jesu potreba da građa prati djelatnost muzeja te da je knjiga kulturno dobro.

Rezultati ankete pokazuju da elektroničko nakladništvo u Hrvatskoj još nije uzeo maha u muzejima te da muzeji elektroničke publikacije izdaju na CD-ROM-u, DVD-u i na svojim internetskim stranicama, ali takav je način objavljivanja još uvijek zanemariv u odnosu prema objavljivanju tiskanjem.

Autori ovog teksta vjeruju da će njihovo provedeno istraživanje, kao i ovaj rad, biti poticaj muzejskoj zajednici za ulaganje dodatnih napora u digitalizaciju svoje građe, a time i za približavanje vrijedne muzejske građe korisnicima i zainteresiranoj javnosti u Hrvatskoj i u svijetu.

LITERATURA

A digital agenda for Europe. COM (2010)245. Dostupno na http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/documents/digital-agenda-communication-en.pdf

Castells, M. *Kraj tisućljeća*, sv. 3.: *Ekonomija, društvo i kultura*/ prevele Vera Hršak Krnjajski, Nada Vučinić. Zagreb: Golden marketing, 2003., str. 354-357.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on European agenda for culture in a globalizing world. COM (2007)242final.

Debeljuh, Miho. Biblioteka zavičajnog muzeja u Rovinju. *VBH* 19(1973), str. 109-110.

Malbaša, M. Muzejska knjižnica u Osijeku. *VBH* 4(1955-57), str. 164-165.

Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe. Zagreb: Ministarstvo kulture RH, 2006. Dostupno na <http://kultura.hr/hr>

Strategija *Informacijska i komunikacijska tehnologija – Hrvatska u 21. stoljeću* (NN 1753/2002). Dostupno na www.nn.hr

World Book Summit 2011. Book: the bearer of human development, Ljubljana, March 31-April 1, 2011. Ljubljana: Cankarjev dom, 2011.

Živković, D. *Elektronička knjiga*. Zagreb: Multigraf, 2001.

THE ELECTRONIC BOOK IN THE MUSEUM

The Internet and World Wide Web have enabled libraries, archives and museums to bring their collections closer to their users. The Web sites of archives, libraries and museums are the virtual space of these institutions, to which users resort and examine the contents provided. In their collections, museums also possess collections of books. From museum to museum, such collections vary in size. Today, there are several forms of book, and the question inevitably arises as to which forms of book are represented in museums, to what extent, and whether museums offer electronic books on their Web sites. The object of this paper is to present the way in which electronic books are featured in Croatian museums. It examines whether museums possess electronic books, and how they acquire them. Particular attention is devoted to digitalisation, as the procedure through which electronic books are created in museums in Croatia and elsewhere.

After this, using examples of collaboration with European establishments, there is a demonstration of the way in which in the digital environment it is possible to enlarge the accessibility of a diverse and rich book heritage, and at the same time effectively to convey its artistic values and with good promotion to contribute to both its use and its permanent and integral preservation.